

De Boomvalk *Falco subbuteo* als broedvogel op de Nederlandse Waddeneilanden

The Hobby *Falco subbuteo* as a breeding bird on the Dutch Wadden Sea Islands

ROB G. BIJLSMA & JAN VAN DIERMEN

Jarenlang was Texel het enige Waddeneiland waar de Boomvalk tot broeden kwam. Recent is daarin verandering gekomen door vestigingen op Vlieland en Terschelling.

Aantalsontwikkeling

Op Texel werd de Boomvalk in 1966 voor het eerst als broedvogel vastgesteld, al werd het broeden vanaf het midden van de jaren vijftig vermoed (Dijksen & Dijksen 1977). Sinds 1974 broedt de Boomvalk er jaarlijks met drie tot acht paren in de Staatsbossen en eendenkooien (figuur 1). Het eerste broedgeval op Vlieland dateert van 1980. Sindsdien werden ieder jaar één of twee broedgevallen geconstateerd bij Lange Paal en/of in Bomenland (figuur 1). Op Terschelling vond de vestiging plaats in 1982; in de daaropvolgende jaren werden territoria vastgesteld in de bossen bij Midland, Formerum en Hoorn (figuur 1). De vele voorjaars- en balts- waarnemingen sinds 1977 doen vermoeden dat de soort zich mogelijk in de periode 1977-82 al gevestigd had op Terschelling. Tot op heden ontbreken zekere broedgevallen van Ameland (Valk 1976) en Schiermonnikoog (Mooser 1973), al neemt het aantal zomerwaarnemingen ook op deze Waddeneilanden de laatste jaren toe en vermeldt Bijlsma (1979) twee atlasblokken met waarschijnlijke broedgevallen voor de periode 1973-77 op Schiermonnikoog.

Broedgelegenheid

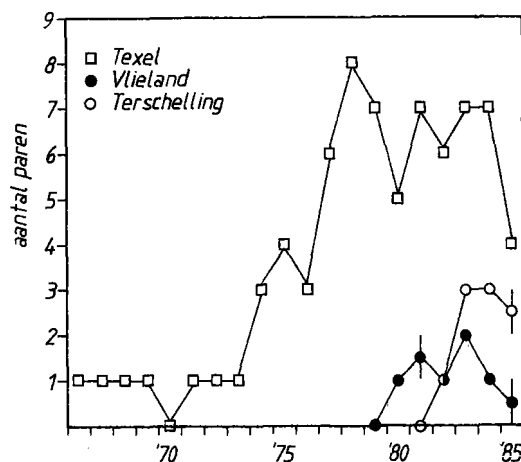
Vestiging van Boomvalken als broedvogel kan alleen plaatsvinden wanneer er voldoende geschikte nesten aanwezig zijn. Tijdens de langdurige paarvorming vormt het tonen van verschillende nesten door het mannetje aan het wijfje een wezenlijk onderdeel in de balts- en cyclus (Bijlsma 1980). De nesten moeten een vrije af- en aanvliegroute hebben; daarnaast is een vlakke nestkom belangrijk en moeten er geschikte uitkijkposten in de directe omgeving voorkomen. Gewoonlijk blijken vooral nesten van Zwarte

Kraaien *Corvus corone* aan deze eisen te voldoen.

Op Texel en Vlieland maken de Boomvalken meestal gebruik van oude kraaienesten, veelal gelegen aan de rand van een bos of vlakbij een open plek in het bos. De Zwarte Kraai is lange tijd een schaarse broedvogel geweest op de Waddeneilanden. De laatste tien jaar is sprake van een duidelijke toename; hetzelfde geldt voor de Ekster *Pica pica*, waarvan de nesten echter minder geschikt zijn voor Boomvalken. Op Texel blijkt de toename vanaf 1974 samen te vallen met een verdubbeling van het aantal paren Zwarte Kraai (Dijksen & Dijksen 1977). Er zijn aanwijzingen dat zich op Vlieland in de loop der jaren eenzelfde ontwikkeling heeft voorgedaan. Ook op Terschelling is de Zwarte Kraai toegenomen, en wel van c. 35 paren in 1955-62 tot 70-90 paren in 1977-83 (Zwart 1985).

Voedsel

Het voedsel van Boomvalken wordt beschreven aan de hand van prooien die op Vlieland werden

Figuur 1. Aantal territoria van de Boomvalk op Texel, Vlieland en Terschelling. Numbers of breeding territories of the Hobby on the islands of Texel, Vlieland, and Terschelling.

Tabel 1. Prooien van Boomvalken op Vlieland en Engelsmanplaat. *Prey species of Hobbies on two Dutch Wadden Sea Islands.*

Soort <i>Species</i>	Vlieland			Engelsmanplaat
	1980	1983	1984	1984
Bonte Strandloper <i>Calidris alpina</i>	2	3	17	—
Witgatje <i>Tringa ochropus</i>	1	—	—	—
Houtduif <i>Columba palumbus</i>	—	1	—	—
Veldleeuwerik <i>Alauda arvensis</i>	—	1	—	—
Boerenwaluw <i>Hirundo rustica</i>	4	1	3	—
Huiszwaluw <i>Delichon urbica</i>	1	—	1	—
Boompieper <i>Anthus trivialis</i>	—	—	1	—
Graspieper <i>A. pratensis</i>	6	5	6	—
Gele Kwikstaart <i>Motacilla flava</i>	1	—	2	1
Witte Kwikstaart <i>M. alba</i>	—	1	1	—
Roodborst <i>Eriothacus rubecula</i>	—	—	4	—
Gekraagde Roodstaart <i>Phoenicurus phoenicurus</i>	—	—	1	1
Paapje <i>Saxicola rubetra</i>	—	—	2	1
Tapuit <i>Oenanthe oenanthe</i>	2	5	4	12
Spotvogel <i>Hippolais icterina</i>	—	—	—	1
Braamsluiper <i>Sylvia curruca</i>	—	1	1	—
Grasmus <i>S. communis</i>	—	—	1	—
Zwartkop <i>S. atricapilla</i>	—	—	1	2
Fitis <i>Phylloscopus trochilus</i>	—	1	1	3
Fitis/Tijftjaf <i>P. spec.</i>	1	—	—	1
Grauwe Vliegenvanger <i>Muscicapa striata</i>	—	—	2	—
Bonte Vliegenvanger <i>Ficedula hypoleuca</i>	—	—	3	1
Koolmees <i>Parus major</i>	—	1	—	—
Spreeuw <i>Sturnus vulgaris</i>	1	5	2	—
Huisemus <i>Passer domesticus</i>	—	1	—	—
Vink <i>Fringilla coelebs</i>	—	1	—	—
Kneu <i>Carduelis cannabina</i>	1	2	3	—
Barmsijs <i>C. flammea</i>	2	1	—	—
Kruisbek <i>Loxia curvirostra</i>	—	2	—	—
Bosmuis <i>Apodemus sylvaticus</i>	1	—	—	—
Totaal <i>Total</i>	23	32	56	23

verzameld op 8 en 9 september 1980, 7-10 augustus 1983 en 30 augustus, 1 september en 4 en 5 oktober 1984 (tabel 1).

Onder de zangvogels werd met name de Graspieper veel gevangen; deze soort is dan ook de talrijkste broedvogel van open terrein op Vlieland (de Roos 1981). Van de wadvogels werd de Bonte Strandloper regelmatig gepakt; hierbij moet rekening worden gehouden met het feit dat vrijwel alle prooien in de nazomer of in de herfst werden verzameld. Een tijdelijk groot voedselaanbod, zoals in de nazomer bij sterke doortrek van zangvogels en het invasie-achtige optreden van Kruisbekken in 1983, wordt blijkens tabel 1 onderkend en benut. Ook de prooijlijst van Engelsmanplaat is daarvan het vleesgeworden bewijs; in augustus 1984 vertoefde minstens twee weken een volwassen mannetje op de kale zandplaat (huisje en baken uitgezonderd), en werd succesvol op doortrekkende zangvogels gejaagd (zie ook Ens 1983). De prooijlijst van de Vlielandse Boomvalken, alsmede het waargenomen gedrag op Engelsmanplaat, vormen een aanwijzing dat de Boomvalken niet op het vasteland hoeven te jagen om aan hun voedsel te komen.

Broedsucces

Over het broedsucces zijn gedetailleerde gegevens voorhanden van Texel uit de periode 1966-85 (Maarten Stoepker). De legselgrootte was gemiddeld 3.1 (1×2 , 22×3 en 4×4 eieren per legsel), terwijl de broedselgrootte gemiddeld 2.6 jongen per paar was (5×1 , 4×2 , 16×3 en 3×4 jongen per paar). Van één 2-legsel vloog 1 jong (50%) uit, van 19 3-legsels 36 jongen (63%) en van drie 4-legsels 12 jongen (100%). Het totale broedsucces van deze nesten, berekend als het percentage uitgevlogen jongen betrokken op het aantal gelegde eieren, was 69%. Deze gegevens komen goed overeen met de bevindingen op de Veluwe (Bijlsma 1980), al is het percentage 4-legsels relatief hoog. Ook op Vlieland en Terschelling blijken Boomvalken in staat hun jongen met succes groot te brengen.

Discussie

De vestiging en uitbreiding van Boomvalken op de Waddeneilanden vertoont een olievlekachtig karakter. In dit licht bezien zal de vestiging op Ameland en Schiermonnikoog slechts een kwes-

tie van tijd zijn. Deze ontwikkeling loopt parallel met de lichte toename van de Boomvalk op het vasteland van Nederland (Bijlsma 1979). Het valt echter te betwijfelen of de uitbreiding op de Waddeneilanden een uitvloeisel is van de ontwikkelingen op het vasteland.

De aanwezigheid en bereikbaarheid van voedsel kan een beperkende factor zijn geweest bij de vestiging van Boomvalken, met name in de periode voorafgaande aan de eileg, als het wijfje op broedconditie moet komen. Helaas hebben de op de Waddeneilanden verzamelde prooien alle betrekking op de nazomer en vroege herfst. Gezien echter de opportunistische prooi-keuze lijkt het niet aannemelijk dat voedsel een beperkende factor heeft gevormd bij de vestiging op de eilanden. Hooguit is de voedselsituatie in de laatste decennia steeds gunstiger geworden door een toegenomen dichtheid en diversiteit van de broedvogelfauna's op de eilanden (Smit 1982).

Het aanbod van geschikte nestgelegenheid is vermoedelijk de cruciale factor geweest bij de vestiging. Bossen van enige omvang werden op Texel vanaf het einde van de vorige eeuw aangelegd (Dijksen & Dijksen 1977), op Vlieland (Spaans & Swennen 1968) en Terschelling (Zwart 1985) vooral in de jaren twintig en dertig van deze eeuw. De toenemende ouderdom van deze bossen, in samenhang met de sterke toename van broedende Zwarte Kraaien en Eksters vanaf het midden van de jaren zeventig, heeft geresulteerd in een groot aanbod van geschikte nesten. Daarbij is het frappant dat de vestiging van Boomvalken op Texel, Vlieland en Terschelling de toename van kraaiachtigen op de voet volgde.

Dankwoord Zonder de bemiddeling en bereidwillige medewerking van de volgende personen was het bovenstaande overzicht niet mogelijk geweest. In alfabetische volgorde waren dat: Lieuwe J. Dijksen, T. van der Geest (SBB), Lenze Hofstee, Y. de Jong (SBB), Eduard Koopman, B. Mulder (SBB), O. Overdijk (SBB), Theo Postma, R. Rollingswier (SBB), Henk Sandee, Arie L. Spaans, Maarten Stoepker (SBB), Rob L. Vogel, H. de Waard (SBB), G. v. d. Wal (SBB) en Freek Zwart (SBB).

Summary

A description is given on the recent development of viable Hobby populations on several Dutch Wadden

Sea Islands (fig. 1). The increase on Texel and the very recent settlement on Vlieland and Terschelling coincided with an increase in the breeding population of the Carrion Crow *Corvus corone*, the main supplier of nests for Hobbies in the Netherlands.

The variety of food on Vlieland and Engelsmanplaat suggests that the species is capable of catching enough prey on the islands, both when breeding and summering (tab. 1). Prey selection is highly opportunistic.

The breeding biology was studied on Texel during 1966-85. Mean clutch size was 3.1 (1×2 , 22×3 , and 4×4). Brood size was as follows: 5×1 , 4×2 , 16×3 , and 3×4 young per brood (mean = 2.6). One c/2 resulted in one fledgling, 19 c/3 in 36 fledglings (63%), and three c/4 in 12 fledglings (100%). Overall breeding success, expressed as a percentage of fledglings related to the number of eggs laid, was 69% ($n = 23$). Hobbies on Vlieland and Terschelling also reared young successfully.

Literatuur

- BIJLSMA R. G. 1979. Boomvalk *Falco subbuteo*. In R. M. TEIXEIRA, Atlas van de Nederlandse broedvogels, p. 104-105. Natuurmonumenten, 's-Graveland.
- 1980. De Boomvalk. Kosmos, Amsterdam.
- DIJKSEN A. J. & DIJKSEN L. J. 1977. Texel vogeleiland. Thieme, Zutphen.
- ENS B. 1983. Boomvalken *Falco subbuteo* jagen gezamenlijk op trekkende zangvogels. *Limosa* 56: 59.
- MOOSER R. 1973. De vogels van Schiermonnikoog. Wetensch. Meded. k. ned. natuurrh. Veren. 95.
- DE ROOS G. T. 1981. The impact of tourism upon some breeding wader species on the isle of Vlieland in the Netherlands Wadden Sea. Veenman, Wageningen.
- SMIT C. J. 1982. Distribution, ecology and zoogeography of breeding birds on the Wadden Sea Islands. In C. J. SMIT *et al.*, Terrestrial and freshwater fauna of the Wadden Sea area, p. 169-231. Balkema, Rotterdam.
- SPAANS A. L. & SWENNEN C. 1968. De vogels van Vlieland. Wetensch. Meded. K. ned. natuurrh. Veren. 75.
- VALK A. 1976. De broedvogels van Ameland. Wetensch. Meded. K. ned. natuurrh. Veren. 112.
- ZWART F. 1985. De broedvogels van Terschelling. Van Gorcum, Assen.

R. G. Bijlsma,
Bovenweg 36, 6721 HZ Bennekom
J. van Diermen, Postbus 460, 5460 AL Veghel